

Dağ Horozu (*Lyrurus mlokosiewiczii* (Tackanowski))nun Türkiye'deki Yayılışı ve Sivrikaya'da (Rize-İkizdere) bir Gözlem

İdris OĞURLU

Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Manisa-TÜRKİYE

Geliş Tarihi: 1/5/1995

Özet: Dağ Horozu (*Lyrurus mlokosiewiczii*)' nun Türkiye'deki yayılışı ve durumu üzerine yapılan çalışmalar oldukça yenidir. Bu çalışmada, Dağ Horozu'nun ülkemizdeki yayılışı ele alınmış ve yayılış alanındaki dikkati çeken bir noktada (Rize-Ikizdere-Sivrikaya) kur yapma dönemine rastlayan 10 günlük periyotta gözlemler yapılmıştır. Gözlemlerde, Mayıs sonu - Haziran başı itibarıyla, Dağ Horozu'nun % 45 oranında çayırlikları, % 22.5 oranında parçalı karla kaplı çayırlikları, % 20 çayırlikları, % 10 taşlık-kayalık alanları, % 2,5 oranında ise orman kenarlarını tercih ettiği görülmüştür. Gözlem döneminde genellikle tavukların gruplar halinde, horozların ise daha ziyade tek tek bulunduğu, horozların tavuklara göre daha kolay farkedildiği tespit edilmiş, gözlenen maksimum sayılar itibarıyla 59 erkek, 21 dişi birey kaydedilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dağ Horozu (*Lyrurus mlokosiewiczii*), Yayılış Alanı, Gözlem, Sayım, Habitat seçimi

The Status of Caucasian Black Grouse (*Lyrurus mlokosiewiczii* fTackanowski) in Turkey and an Observation in Sivrikaya (Rize - İkizdere)

Abstract: Regular data for observations on Caucasian Black Grouse is highly recent. This study was aimed at providing general information on the range and observing a certain population on a conspicuous point, Sivrikaya for a 10 day-period during its lekking time. Black grouse preferred habitats of meadows (45 %), areas of mixed grass and snow (22.5 %), scrubs (20 %), stony-rocky patches (10 %) and forest edges (2.5 %) on late May-early June in the lekking period, females were in groups while relatively easy to see males were solitary. Total maximum numbers were 59 males and 21 females.

Keywords: Caucasian Black Grouse (*Lyrurus mlokosiewiczii*), Range, Observation, Counts, Habitat requirements.

Giriş

Kuzeydoğu Anadolu'nun değişik yörelerinde Orman Tavuğu, Karatavuk (Trabzon-Uzungöl, Uzunlarla) Yaban Tavuğu (Rize-Ikizdere), Meşe Tavuğu (Artvin-Borçka, Şavşat), Dağ Horozu (Erzurum-Ispir; Artvin-Yusufeli) gibi muhtelif isimlerle anılan bu kuş, literatürde ise Dağ Horozu (1), Dağyörüzü, Yaban Horozu (1), Huş Horozu (1), Kafkas Horozu (2), Kafkasya Huş Tavuğu (3,4), Orman Tavuğu (1) gibi adlarla zikredilmektedir.

1884 yılına kadar sadece Kafkasya'da yaşadığı bilinen ve Kafkaslara endemik kabul edilen bu tür, 60'lı yıllardan sonra Türkiye'de de gözlenip tespit edilebilmiştir. Buna göre, bu tür için Kafkasya'ya izafeten verilen Kafkas Horozu ve Kafkasya Huş Tavuğu isimleri bir kenara bırakılacak olursa, diğer isimler hemen hemen aynı anlama gelmekte ve bu kuşun dağlık-

ormanlık yerlerde yaşayan yabani bir tavuk veya horoz olduğuna işaret etmektedirler. (Bu arada "Meşe" nin Doğu Anadolu'da ve "Dağ"ın da Türkiye genelinde "Orman" anlamında da kullanıldığını hatırlatmakta yarar vardır.) Şu halde sözkonusu türün gerçekten de dağların ormanlık alanlarında yaşamakta olduğu ve aynı zamanda Tavuksular (*Phasianidae*) familyasına mensup olduğu gözönüne alındığında, bu tür için "Orman Tavuğu" adının veya esasen erkek bireyleri ile dikkati çekmekte olduğu için "Dağ Horozu"nun kullanılması daha uygundur.

Eskiden Dünya'da sadece Kafkas Dağlarında yaşayan endemik bir tür olarak kabul edilen Dağ Horozu, Türkiye dışında Kuzey Kafkasya'dan başka Gürcistan, Ermenistan ve İran'ın Kuzeydoğusundaki dağlarda da yaşamaktadır. Bu türün, Türkiye sınırları dahilindeki varlığı ve yayılışına dair yayınlanan ilk bilgiler, Beaman ve arkadaşları (5)'na aittir. Beaman ve arkadaşları tarafın-

dan Dağ Horozu'nun Türkiye'deki durumunun rapor edildiği bu yayında (5), Radde (1884) ve Kumerlova (1961, 1967) ye atfen Dağ Horozu'nun Türkiye'de de yaşadığı bildirilmektedir. Bununla beraber, 1880 yılından 1980 yılına kadar hakkında başkaca bir bilgiye rastlanmayan Dağ Horozu'nun 1976 yılından itibaren yapılan ilk gözlem sonuçları, yine Beaman (6) tarafından yayınlanmıştır. Bu gözlemlerde ise ancak görülebilen dört birey kaydedilmiştir.

80'li yıllarda, Dağ Horozu'nun yayılış sahası içinde seyahat eden kuş gözlemcileri ve bazı araştırmacılar dolayısıyla gözlem sayısı ve gözlenen birey adedi artmış, bu sayede düzenli bilgi ve kayıtlar (6-9) birikmeye başlamıştır. Söz konusu gözlemci ve araştırmacıların özellikle çıktıkları yer, Rize-Ikizdere'nin Sivrikaya köyü olmuştur. Çünkü, bu köyün oldukça yakınında olup ulaşılması da kolay olan yayla ve mezra alanlarında, belki de bütün Türkiye'nin en kolay Dağ Horozu gözlemi yapılabilmektedir. Köy merkezi kendisi Rize-Erzurum karayolu üzerindedir. Bu sebeple, Türkiye, Dağ Horozu'nu görmek isteyen meraklılar veya gözlemciler için popüler bir yer olmuş, 1980-92 yılları arasında her yıl gelen gözlemciler, doğrudan Sivrikaya'ya çıkmışlardır. Ancak, ne yazık ki 1992 yılına kadar yerli araştırmacıların dikkatinden kaçan bu alana yönelik olarak, ülke içinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Sivrikaya dışında kalan ve potansiyel olarak Orman Tavuğu'nun yaşamasına uygun oldukça geniş bir bölgeyi, yani bütün Kaçkar'ları içine alan bir araştırma (10), ancak 1993 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Söz konusu potansiyel alanlar köy merkezlerine, hatta yaylalara dahi çok uzak düşmekte, sistematik sörvey için çıkılan her bir gözlem noktasında, en az 3-5 gün kalmak gerekmektedir. 2-3 aylık bir süreyle orman sınırı üzerinde çalışmayı gerektiren bu tip bir sörvey yerine, belli bir noktada yoğunlaşan araştırmaların yapılmasının bu aşamada daha uygun olacağı sanılmaktadır.

Dağ Horozu'nun Türkiye'deki Durumu

Bugünkü bilgilerimize göre Dağ Horozu'nun, Trabzon-Maçka'dan başlayarak doğuya doğru bütün Kaçkarlar'da, 1200-3200 m. kuşağındaki orman-yayla sınırına yakın kesimlerde yaşadığı (10) ortaya çıkmaktadır.

Zigana geçidinin Kuzey bölümlerinden başlayarak Trabzon-Çaykara'nın Uzungöl, Uzuntarla-Mavriyas, Maktala, Ablaryas yaylaları; Rize-Ikizdere-Sivrikaya; Artvin-Yusufeli ve Borçka'da tespit edilen (11) Orman Tavuğu'nun, ayrıca Trabzon'un-Araklı-Çatak, Uzungöl-Horos ve Multat yaylaları ile Yaylaönü, Çayırova mezaraları, Celepbayırı, Sultanmurat-Körnek ve Şahinkaya kısmı; Rize-Çamlıhemşin-Ilıca, Samistal Yaylası Iğridere

mevkii; Artvin-Arhavi-Ortacalar, Borçka-Camili ve Ardahan'un değişik mevkilerinde görüldüğü (11) korunması için Kars-Posof ile Artvin-Şavşat-Balıklı ve Maden mevkilerinde Koruma ve Üretim Sahası tahsis edildiği (12) bilinmektedir.

Dağ Horozu'nun yayılış gösterdiği sahalarda kaçak avlanma ve kaçak orman kesimi gözlenmektedir. Ancak, yayılış sahasındaki arazi kullanım tarzı ve avlanma baskısının popülasyonlar üzerindeki etkilerini ele alan herhangi bir çalışma bulunmadığından, bu konuda güvenilir bilgi elde edilememektedir. Bununla beraber, kaçak kesim dolayısıyla genişleyen çalılık ve çayırılık alanların, Dağ Horozu'na elverişli habitatları arttırdığı söylenebilir. Zira, geçmişte yayla sınırına kadar olan zonların sık ladin ormanları ile kaplı olduğu, Dağ Horozu'nun ancak orman ile yaylalar arasındaki dar bir şeritte yaşayabildiği, halbuki yayla ve mezaralarda yapılan kaçak kesimler ile oluşan yeni çalılık ve çayırılık alanların, Dağ Horozu için yeni habitatlar sağladığı, bu sebeple orman üst sınırı boyunca ortaya çıkan bu mozaiklerde popülasyonun arttığı tahmin edilmektedir.

Kaçak kesimlerle oluşan boşluklara Ormangülü (*Rhododendron spp.*), Ayı üzümü (*Vaccinium spp.*) ve Ardıç (*Juniperus spp.*) gibi Dağ Horozu'nu çeken türlerden oluşan bir çalı formasyonu gelmektedir. Buralarda yoğunlaşan popülasyondan Ormangülü'nün örtü, Ayı üzümü'nün ise besin sağlama açısından önem arzettiği anlaşılmaktadır. Keza, kesim boşluklarını veya tahribatla açılan alanları dolduran Huş (*Betula sp.*) ve Üvez (*Sorbus sp.*) ihtiva eden vejetasyon bölümlerinde de popülasyonun yoğunlaştığı görülmektedir.

Av baskısının geçmişten bu yana artmayıp aynı düzeyde kaldığı düşünülebilir. Çünkü, yayla ve mezaraları kullanan nüfus, yıldan yıla göç sebebiyle azalmaktadır. Fakat, eskiden sadece yayla sakinleri tarafından ve yayla mevsiminde avlanan Dağ Horozu, günümüzde Trabzon, Rize, Erzurum gibi şehir merkezleri dahil olmak üzere yayla dışından gelen profesyonel avcılar tarafından da avlanmaktadır. Yani, gelişen ulaşım ve avlanma araçları, yerli nüfusun av baskısındaki azalmaya bir bakıma dengelemektedir.

Kısaca, birçok yerde ücra yaylalara dahi ulaşan bir yol şebekesinin, av baskısı ve bu arada orman tahribini arttırmakta olduğu, buna karşılık, orman-yayla sınırındaki kaçak kesimlerin ise bir ölçüde Dağ Horozu için elverişli habitatların oluşmasında rol oynadığı söylenebilir.

Sivrikaya Yaylasında Dağ Horozu Gözlemi Çalışma Alanı:

Sörveyin yapıldığı alan, Sivrikaya köyü civarındaki yamaçlar ile bu köyün yaylasıdır.

Sivrikiya (40° 40' N - 40° 43' E), Rize-tkizdere'ye bağlı olup, Rize-Ispir karayolu üzerinde kalmaktadır. İkizdere'den 25 km uzakta olan köy, İspir'in ise 35 km kadar Kuzeybatısına düşmektedir.

İklimi Karadeniz sahiline göre daha sert olmakla beraber hemen hemen sahille aynı derecede yağış almaktadır. Yayla kısmı, neredeyse Mayıs ayı ortalarına kadar karla kaplı kalmaktadır.

Dik yamaçlar Ladin (*Picea orientalis*), daha az eğimli ve alçak yerler başlıca Ormangülü (*Rhododendron* spp.) ve diğer çalı formu türlerle kaplıdır. Yayla ve mezra otlakları Gramineae, Leguminoaseae, Compositae mensupları başta olmak üzere, yem bitkileri yönünden zengin bir flora kompozisyonuna sahiptir. Bu alanlarda, Mayıs sonlarından itibaren yoğunluğu artan şekilde koyun ve sığır otlatılmaktadır. Sörveyin yapıldığı mevkiiler köy merkezinden 650 m kadar yüksekte olup, köyden yayan bir saatte ulaşılabilir mesafedir.

Gözlem yapılan noktalarda rakım 2100-2800 metreler arasında değişmektedir. Çalışma alanı yüzölçümü 980 ha. dır.

Materyal ve Metot

24 Mayıs 1993 tarihinden başlayarak 10 gün süreyle sabahın erken saatleri (06.00-09.00) ile akşama yaklaşan saatlerde (15.30-17.30) değişik noktalarda gözlemler yapılmış, bu gözlemleri için 30x75'lik teleskop ve 10x50'lik dürbün; gözlenen ve kuş kaydedilen noktaların işaretlenmesi için de 1/25 000 ölçekli topoğrafik harita kullanılmıştır.

Gözlemler, çalışma alanı dahilindeki yamaçların teleskop ve dürbünle taranması şeklinde sürdürülmüştür. Uygulanan metodun ana hatları aşağıda verilmektedir:

1. Her bir yamaç, uygun gözlem noktalarında durulmak suretiyle (13), günde en az biri sabah, biri akşam saatlerinde olmak üzere iki kez gözlendi (14, 15). Görülen kuş sayısı, cinsiyeti ve davranışı kaydedilip, görüldüğü nokta haritaya işlendi (16).
2. Görüş sahasına isabet eden her birey, 10 dk süreyle izlenerek zaman ve hava durumuna göre davranışları kaydedildi.
3. Kuş görülsün-görülmesin, taranan her bir yamaçtaki vejetasyon örtüsünün ve örtü kompozisyonunun oranları ile karla kaplı alan ve taşlık-kayalık alanların oranı kaydedildi.
4. Çalışma sırasında rastlanan farklı kuş türleri kaydedildi.

Bulgular

Gözletlenen yamaçların bulunduğu mevkilerde tespit edilen dağ horozu bireylerinin cinsiyeti ve maksimum sayıları ile gözlem saati ve hava durumu Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Gözlenen Dağ Horozu Sayısı, Cinsiyeti ile Gözlem Saatindeki Hava Durumu

Mevkii	Maksimum Sayı	Cinsiyeti		Maksimum Gözlem Saati	Hava Durumu
		Dişi	Erkek		
Palavit Dağı	1		1	16.05	Güneşli
Paslı Yayla	0	-			
Yıkık Dağ	1		1	07.20	Kapalı
Lenkukara Sirtı	1		1	06.55	Kapalı
Limon Dere	2	2		15.55	Kapalı
Kandosta Sirtı	18	4	14	06.20	Güneşli
Rimak	18	2	16	16.45	Güneşli
Vandorin	17	8	9	08.00	Güneşli
Porsah	22	5	17	07.13	Güneşli
TOPLAM	80	21	59		

Gözlenen bireylerin cinsiyeti ve davranış şekli ise Tablo 2'de gösterilmektedir. Çalışma döneminde kur yapma davranışı bakımından oldukça aktif durumda olan horozlar, hemen gün boyu görülebilmektedir. Bununla beraber, horoz ve tavukların en yoğun gözlenebildikleri saatler, gün doğumundan sonraki ve gün batımından önceki 3'er saatlik periyotlardır. Özellikle en verimli gözlemler, güneşin ilk ışıklarının düştüğü sıralarda gerçekleşmektedir.

Tablo 2. Gözlenen Dağ Horozu'nun Davranış Tipleri

Max. Sayı	Cinsiyet	Davranış (Yayılma/Kur Yapma)
21	Dişi	21 Y/OK
59	Erkek	47Y/12 K
80		

Kur yapan horozların teritoryal alanlarının, genellikle yer yer karla kaplı çayırıklar, kısmen çalılıklar ve nadiren de taşlık kesimler olduğu ve horozların birbirlerinden 100-150 m mesafe ile durduğu tespit edilmiştir. Kur yapmakta olan horoz* dakikada 6-7 kez yerinden sıçrayarak kanat çırpmakta ve bu arada bir sağa bir sola konmaktadır.

Çalışma sahasında rastlanan farklı habitat tipleri ile karla kaplı alanlarda tespit edilen kuş sayıları Tablo 3'de verilmektedir.

Gözlemler sırasında tespit edilen farklı kuş türleri Tablo 4'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Dağ Horozu Tespit Edilen Yamaçlarda Vegetasyonla, Taşlık-Kayalıkla ve Karla Kaplı Alanların Oranı (%) ile Bu Alanlarda Gözlenen Kuş Sayıları

Yamaç Örtü Tipi	Yamacı Kaplama	Gözlenen Kuş		
		Dişi	Erkek	Toplam
Orman	8	1	1	2
Çalılık	15	4	12	16
Çayırılık	30	16	20	36
Taş-Kaya	12	-	8	8
Kar	10	-	-	-
Parçalı Kar (Kar/Çayırılık)	25	-	18	18
GENEL	100	21	59	80

Tablo 4. Çalışma Alanında Rastlanan Diğer Kuş Türleri

Familya	Tür
	<i>Gypaetus barbatus</i>
	<i>Gyps fulvus</i>
	<i>Accipiter nisus</i>
<i>Accipitridae</i>	<i>Buteo buteo</i>
	<i>Buteo rufinus</i>
	<i>Aquila chrysaetos</i>
	<i>Falco tinnunculus</i>
	<i>Falco columbarius</i>
<i>Cuculidae</i>	<i>Cuculus canorus</i>
<i>Alaudidae</i>	<i>Alauda arvensis</i>
	<i>Eremophila alpestris</i>
<i>Hirundinidae</i>	<i>Hirundo rustica</i>
<i>Motacillidae</i>	<i>Anthus trivialis</i>
	<i>Anthus pratensis</i>
	<i>Anthus spinoletta</i>
	<i>Motacilla cinerea</i>
	<i>Motacilla alba</i>
<i>Cinclidae</i>	<i>Cinclus cinclus</i>
<i>Troglodytidae</i>	<i>Troglodytes troglodytes</i>
<i>Prunellidae</i>	<i>Prunella modularis</i>
	<i>Prunella collaris</i>
<i>Turdidae</i>	<i>Erithacus rubecula</i>
	<i>Phoenicurus ochruros</i>
	<i>Saxicola rubetra</i>

Tartışma ve Sonuç

Gözlemlerde, horozlar tavuklara göre 2,8 misli daha fazla görülebilmektedir. Erkek bireylerin dişilere nazaran daha fazla sayıda görülmesinin, başlıca iki sebepten ileri geldiği düşünülebilir. Birincisi, horozların dikkat çeken renkte olmasıdır. Zira, horozlar parlak siyah rengiyle mera, taşlık veya kar üzerinde kolaylıkla seçilebilmektedir. Halbuki, boz rengin hakim olduğu tavuklar ortamın rengiyle nisbeten daha fazla uyum sağla-

maktadır. İkinci sebep ise horozların davranışıyla ilgilidir. Çünkü, gözlem periyodu horozların kur yapma dönemine rastladığından, dikkati çeken hareketler yapmakta olan bir horoz derhal göze çarpmaktadır.

Gözlem sırasında tespit edilen genellikle diğer husus, tavukların grup halinde görülmelerine karşılık horozların tek tek gezinmeleri veya bulunmalarıdır. Bu durumun, çiftleşme dönemine mahsus bir davranış olup olmadığı araştırılmalıdır.

Kur yapan horozlara genellikle taş veya kaya üzerinde rastlanmış olmasına rağmen aynı özellikteki taşlık-kayalık alanlarda hiç tavuk gözlenmemiştir (Tablo 3). Halbuki, kur yapan bir horozun yakınlarında tavuk gruplarının bulunması ihtimali fazladır. Keza, çalılık habitatlarda da horoz sayısına göre beklenenden az sayıda tavuk görülebilmektedir. Bu durum, taşlık ve çalılık yerlerdeki tavuğun mera ve kar üzerindeki daha güç gözlenebilmesiyle izah edilebilir. Çalışma sahasının Kandosla sırtı, Rimak, Vandorin ve Porsah mevkilerindeki özellikle mera alanlarının, verimli bir gözlem için son derece müsait şartlara sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı mevkilerdeki çalılıklarda da nisbeten görülebilen Dağ Horozu'nun, tamamen karla kaplı yamaçlardan uzak durduğu anlaşılmaktadır. Ancak, gözlemler sırasında yer yer karla kaplı çayırıklarda, özellikle horozlar iyi gözlenebilmektedir.

Habitat tercihi için şunlar söylenebilir: Dağ Horozu; Mayıs sonu-Haziran başları itibarıyla % 45 oranında çayırıkları, % 22.5 oranında kısmen karla kaplı çayırıkları, % 10 taşlık-kayalık kısımları ve % 0.25 oranında da orman kenarlarını kullanmaktadır. Bununla beraber, gözlemler kur yapma döneminde yapıldığı için, tespit edilen oranlar bu dönem dışındaki habitat tercihlerini yansıtmayabilir. Yani, Dağ Horozu'nun kur yapma dönemine mahsus farklı habitat tercihleri olabilir. Ancak böyle olsa bile, örtü ihtiyacından dolayı hayvanın her dönemde çalılık habitatlara bağlı kaldığı tahmin edilebilir.

Dağ Horozu Tavuğu'nun habitat isteklerinden biri olan çalılık alanlar, yakacak odun sağlamak amacıyla yayla sakinleri tarafından kesilmektedir. Habitat tahribi konusundaki en önemli problem budur.

Sivrikaya'da yayla nüfusunun uzun yıllardan beri artmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple, aşırı otlatma dolayısıyla mera ve çayırıkların degrade olması tehlikesi bugün için sözkonusu değildir.

Öneriler

1993 yılında yapılan genel sörvey mahiyetindeki bir çalışma (10) dan önce, Dağ Horozu'nun yerli araştır-

macıların dikkatinden kaçmasında, bu türün bölgede çeşitli isimlerle anılıyor olmasının da etkisi olmuştur.

Bu noktada, faunistik çalışmalarda çoğu zaman ihmal edilemeyen bir konu olan, canlı türlerin mahalli isimlerinin kaydedilmesi hususunun önemi, bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü, belli bir yörede yaşayan hayvan türleri ve özellikle av hayvanları üzerine yapılacak ön çalışmalarda, sözkonusu hayvan türleri hakkında ilk etapta ulaşılan bilgi, doğal olarak yöre halkı ve mahalli avcılardan alınan bilgiler olmaktadır. Halbuki, mahalli isimler ise yöreden yöreye gösterdikleri geniş farklılıklar dolayısıyla çoğu defa araştırmacıya bir fikir vermemekte veya onu yanlış yönlendirmektedir. Çünkü, bu durumdaki bir araştırmacının belli bir yörede duyduğu bir isim, başka bir yörede başka bir tür için kullanılan isimlerden biri olduğu için, ya da aynı tür için kullanılan farklı isimler, adeta değişik türlerle karşılaşılacakmış kanaatini uyandırması dolayısıyla yanıltıcı olmaktadır. Mesela, Dağ Horozu için kullanılmakta olan 10 farklı isim buna en güzel örnektir.

Lyrurus mlokosiewiczii için Trabzon yöresinde kullanılan "Karataş" ismi başka yörelerde tamamen farklı bir tür olan *Turdus merula* (*Turdidae*) için kullanılmakta, *Turdus merula* ise Karadeniz bölgesinin bazı yörelerinde "Çıragaga" gibi bambaşka isimlerle anılmaktadır. Memelilerde de durum bundan farklı değildir. Karaca (*Caprolus capreolus* L.), Yaban Keçisi (*Capra aegagrus*) ve Dağ Keçisi (*Ftupicapra rupicapra*) için geyik veya ceylan denildiği gibi.

Dünya'da olduğu gibi yaban hayatı araştırmacıları ve av biyologlarının halk ve mahalli avcılarla bilgi alışverişi ve işbirliğinin ülkemizde de sağlanabilmesi için, öncelikle hayvan türlerinin yöresel isimlerinin taranarak tespit edilmesi veya hiç olmazsa her araştırmacının çalıştığı yörede bunları kaydetmeyi ihmal etmemesinin, oldukça önemli bir husus olduğu görülmektedir.

Sivrikaya ve bunun dışındaki yayılış alanlarında yapılacak uzun süreli gözlemler, bu türün biyolojisinin aydınlatılması açısından faydalı olacaktır.

Kaynaklar

1. Turan, N., Türkiye'nin Av ve Yaban Hayvanları-Kuşlar, 2. Kitap, Ankara, 1990, O.G.M. Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayın ve Tanıtma Şube Müdürlüğü Matbaası, 274 sh.
2. Kızıroğlu, L., Türkiye Kuşları, Ankara, 1989, Orman Genel Müdürlüğü Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayın ve Tanıtma Şube Müdürlüğü, 314 sh.
3. Huş, S., Av Hayvanları ve Avcılık, I.Q. Orman Fak. Yayınları, I.Ü. Yayın No: 1971, O.F. Yayın No: 202, 2. Baskı, Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 174, 406 sh.
4. Huş, S., Göksel, E., Türkiye Av Hayvanları ve Yayılış Yerleri, I.Ü. Orman Fak. Dergisi B (31) 2, 68-82, 1981.
5. Beaman, M., Vittery, A., Turkey Bird Report (1970-1973), Ornithological Society of Turkey, 1975.
6. Beaman, M., Turkey Bird Report (1976-1981) Sandgrouse, 8: 1-41, 1986.
7. Scott, D.A., The Caucasian Black Grouse *Lyrurus mlokosiewiczii* in Iran, J. World Pheasant Association, 66-68, 1976.
8. Martins, R., Turkey Bird report (1982-1986) Sandgrouse 11., 1-41, 1989.
9. Temple L, J. and Cocker M., A nest of Caucasian Black Grouse *Tetrao mlokosiewiczii*, Sandgrouse 13 (2): 102-103, 1991.
10. Atkinson, P.W., Humpage E.A., Jowitt, A.J.D., Oğurlu, I., Rowcliffe, J.M., The Distribution and Status of Caucasian Black Grouse in north-eastern Turkey, Proceeding of the 6 th International Grouse Symposium 20-24 September 1993, Udine, Italy.
11. Rowcliffe, M., Jowitt, A.J.D., Oğurlu, I., Humpage E.A., Atkinson, P.W., UEA Kaçkar Expedition 1993, 2 May-10 July 1993, Preliminary Report (Yayınlanmadı)
12. Tarhan, S., Av Hayvanlarının Korunması Üretimi ve Avcılığın Düzenlenmesi Çalışmaları, Uluslararası Simpozyum: Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı 16-20 Eylül 1987, 105-131, Simpozyum Bildiriler Kitabı, Semih Ofset, Ankara, 1987.
13. Biby, C.J., Burges, N.D. and Hill, D.A., Bird Census Techniques, Academic Press, London, 1992, 257 sh.
14. Dementiev, G.D., Birds of Soviet Union, Vol. IV. Israel Prog. Science Translations. Jerusalem, Israel, 1967.
15. Johnsgard, D.A., Grouse of the World, Croom Helm, London, 1984.
16. Grove, S.J., Jones, H.P., Malkinson, A.R., Thomas, D.H. and Williams, I., Black Grouse in Wales, Brit. Birds 81: 2-9, 1986.